

XORIJIY TIL O'QITISH JARAYONINING PSIXOLINGVISTIK KOMPONENTLARI

I. Yo'ldosheva,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Toshkent, O'zbekiston

iyuldasheva1991@gmail.com

Annotatsiya. Og'zaki muloqot shakllarining qisqacha psixolingvistik qiyosiy tahlili gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalarining yaqin aloqada ekani, o'zaro ta'sir ko'rsatuvchi ahamiyatga egaligini ko'rsatish barobarida, ularning o'qish va yozuv kabi yozma nutq shakllari bilan ham organik bog'liqlikda ekanligini ko'rsatadi. Mazkur tezisda xorijiy tildagi muloqot jarayonining ushbu psixolingvistik bog'liqligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: kompetensiya, psixolingvistika, muloqot, nutq analizatori, diskurs.

Xorijiy tillarni o'qitishda til kompetensiyalarini uzviy rivojlantirish lingvodidaktik hamda psixolingvistik yondashuvlarni talab etadi. Yozuv malakasi talaffuz etilgan nutq bazasida yuzaga kelib, og'zaki ifoda etilgan ma'lumotning yozma saqlanish usulidir. O'qish esa gapirish ko'nikmasining o'zgacha shakldagi talqini bo'lib, unda har ikki turdagi xususiyatlar namoyon bo'ladi. Ushbu nutq faoliyati turlarining har qaysisi bir qancha analizatorlarning umumiylikda faoliyat ko'rsatishi natijasida yuzaga keladi. Biroq har bir nutq faoliyatining funksiyasi bir-biridan farq qiluvchi muayyan differensial qoidalarga bo'ysunadi. Analizatorlar orasidagi bog'liqlik esa dinamik, harakatchan va bir nutq faoliyati shaklidan boshqasiga o'tganda o'zgarish xususiyatlariga egadir.

Demak, og'zaki nutq va eshitish analizatorlari o'rtasidagi bog'liqlik absolyut emas, balki unda birinchi navbatda aqliy faoliyatning murakkablik darajasi, shuningdek, muloqot turi (og'zaki yoki yozma), matn tiliga oid qiyinchiliklar, o'rganilayotgan xorijiy va ona tilida talabalarning mavjud til tajribasi kabi omillarga tayanadi.

Nutq ko'nikma va malakalarini rivojlantirish uzoq va murakkab jarayon bo'lib, uni shakllantirish bosqichlari bilan uzviy bog'liqdir. Ya'ni ushbu ikki jarayon ketma-ket emas, sinxron tartibda amalga oshirilishi zarur. Ko'nikmadagi asosiy ikki xususiyat – o'zgaruvchanlik va chidamlilik nutq ko'nikmalarini va malakalarini uzviy tarzda olib borishga imkon beradi. Yuqori darajada rivojlantirilgan nutq ko'nikmalaridan ongli ravishda foydalanmaymiz. Talabalarning avtomatizm darajasida rivojlantirilmagan nutq ko'nikmalari, jonli og'zaki muloqot jarayonida muayyan kommunikativ muammolarini keltirib chiqaradi. Shunda aqliy, diskursiv, mantiqiy operatsiyalarning psixologik asosiga tayangan lisoniy ko'nikmalar ishga tushadi.

Xorijiy til ta'limida ushbu turdagi lisoniy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish muayyan lingvistik bilimlarga asoslangan turli diskursiv til

operatsiyalarini bajarish jarayoniga tayanadi. Ogʻzaki nutq koʻnikmalarining rivojlanganlik darajasini quyidagi ichki va tashqi mezonlar asosida aniqlash mumkin:

a) tashqi mezonlar: nutqning sofligi (ogʻzaki bayonotni tuzishda lisoniy va nutqiy koʻnikmalarining mukammalligi va sifati (xatosizligi)); temp (alohida operatsiyalarni bajarish tezligi, oʻz ona tili bilan taqqoslaganda xorijiy tildagi soʻzlarni oʻz oʻrnida ishlatish va qoʻllashda uzviylik kontekst mazmunidan kelib chiqib tartib bilan, foydalana olish);

b) ichki mezonlar: faoliyatni bajarish shaklida ongning yoʻnaltirilganligi; jarayonda zoʻriqmaslik va oraliq talaffuz operatsiyalarini bajarishda musbatlik.

Ogʻzaki nutq koʻnikmalarining mukammal rivojlanish darajasi (uzoq muddatli xotiradagi xorijiy soʻzlardan foydalanish koʻnikmasi; soʻzlarni tanlay olish, yaʼni xorijiy sinonimiyani ishlata olish koʻnikmasi; operativ xotirada muayyan hajmdagi xorijiy til birliklarini saqlab tura olish qobiliyati; berilgan savolga toʻgʻri reaksiya koʻrsatish koʻnikmasi kabi) talabalar ogʻzaki bayonotida yuzaga keluvchi xatolar sonining kamligi va nutqning yuqori tempda boʻlishini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cummins, J. The Role of Primary Language Development in Promoting Educational Success for Language Minority Students. In *Schooling and Language Minority Students: A Theoretical Framework*. – Los Angeles: California State University Press, 1981. – 3-49 p.
2. Dela Rosa, A. The Importance of a Rich Linguistic Environment in Language Acquisition. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(3), 2016. - 456-462 p.
3. Garrett, N. Technology in the Service of Language Learning: The Role of TELL. In *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning*. 2009. – 1-17 p.
4. Nomatova, N. N. Developing oral speech competence of English as a foreign language of higher education students of non-philological departments. *Current research journal of pedagogics*, 2 (11)2021. – 104–114 p.